

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Archeologische resten in de neogotische Sint-Hubertuskerk van Elewijt (Zemst).

Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst.

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Archeologische resten in de neogotische Sint-Hubertuskerk van Elewijt (Zemst).
Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 144

AUTEUR

Geert Vynckier

JAAR VAN UITGAVE

2020

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Eén van de aangelegde luchtverwarmingskanalen in de Sint-Hubertuskerk op
23/02/2015.

Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5

1000 Brussel

T +32 2 553 16 50

info@onroerenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678

D/2020/3241/145

////////////////////////////////////

ARCHEOLOGISCHE
RESTEN IN DE
NEOGOTISCHE SINT-
HUBERTUSKERK VAN
ELEWIJT (ZEMST)

Onderzoeksrapport van een
archeologische toevalsvondst

////////////////////////////////////

GEERT VYNCKIER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	6
2	AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK.....	7
3	TOPOGRAFIE EN SITUERING VAN DE OPGRAVING	10
4	ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	12
5	HISTORISCHE EN CARTOGRAFISCHE INFORMATIE	12
6	RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	21
6.1	DE SPOREN	21
6.2	DE OPBOUW VAN HET TERREIN.....	24
6.3	DE VONDSTEN	28
7	CONCLUSIE.....	30
8	BIBLIOGRAFIE.....	31

Rapportage	Geert Vynckier
Terreinwerk	Michel Mulleners Geert Vynckier Jos Wijnants
Fotografie	Geert Vynckier Kris Vandevorst
Opmetingen	Johan Van Laecke
Tekenwerk en plannen	Sylvia Mazereel Johan Van Laecke Geert Vynckier

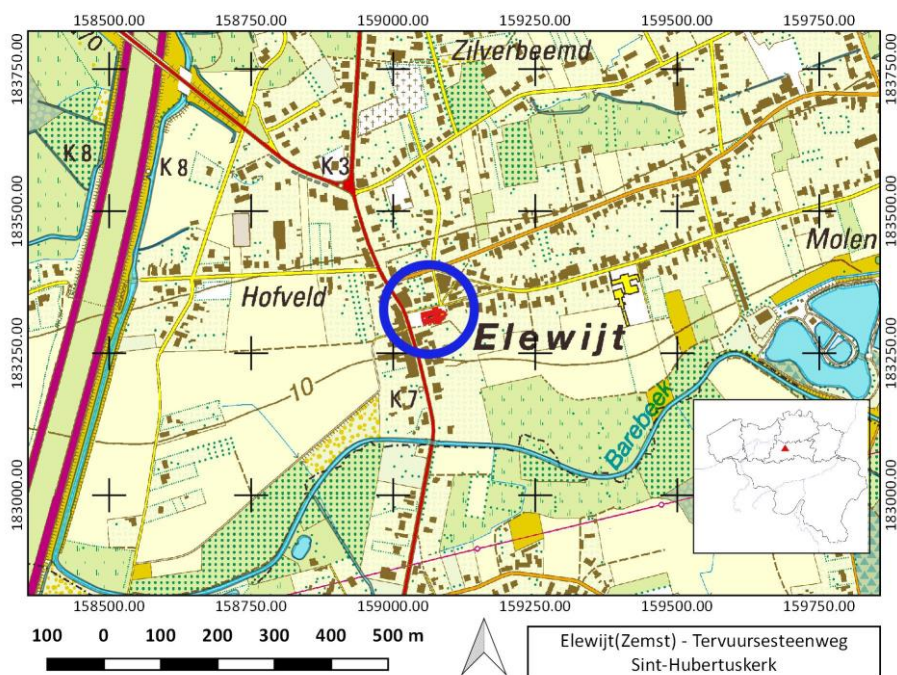
1 ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT

Uitvoerder	agentschap Onroerend Erfgoed
Veldwerkleider en erkenningsnummer erkende archeoloog	Geert Vynckier OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Archief – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45, 1800 Vilvoorde en Herman Teirlinck gebouw, Havenlaan 88bus5, 1000 Brussel
Beheer en plaats van vondsten en monsters	Depot – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45 1800 Vilvoorde
Dossier- en vergunningsnummer	2015/059 & 8-2015-008
Site-naam	EL15TE (Elewijt 2015 Tervuursesteenweg)
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, plaats)	Vlaams-Brabant-Elewijt (Zemst)– Tervuursesteenweg
Kadasterperceel (gemeente, afdeling, sectie, perceelnummer(s))	Zemst, 4e afdeling Elewijt, sectie D, perceelsnummer 210b, Tervuursesteenweg/Victor Servranckxstraat
Bounding Box (Lambert 1972)	Punt 1: X:159059.28 - Y: 183305.72 Punt 2: X:159079.36 - Y: 183322.82
Begin- en einddatum van uitvoering van het onderzoek	18/02/2015 (terreinwerk)
Relaties	De site ligt in het centrum van Elewijt, deelgemeente van Zemst in de vallei van de Barebeek. De kerk is vastgesteld als bouwkundig erfgoed en opgenomen in de inventaris (https://inventaris.onroerend-erfgoed.be/aanduidingsobjecten/47924). De site werd opgenomen in de CAI Locatie 2601. (https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/2601)
Trefwoorden	Vlaams-Brabant – Elewijt – Zemst Archeologische sporen – Gebouwen en structuren – religieus gebouw – kerken – katholieke kerk – parochiekerk 12 ^{de} eeuw tot nieuwste tijd Toevalsvondst
Administratief toezicht	agentschap Onroerend Erfgoed: Steven Mortier

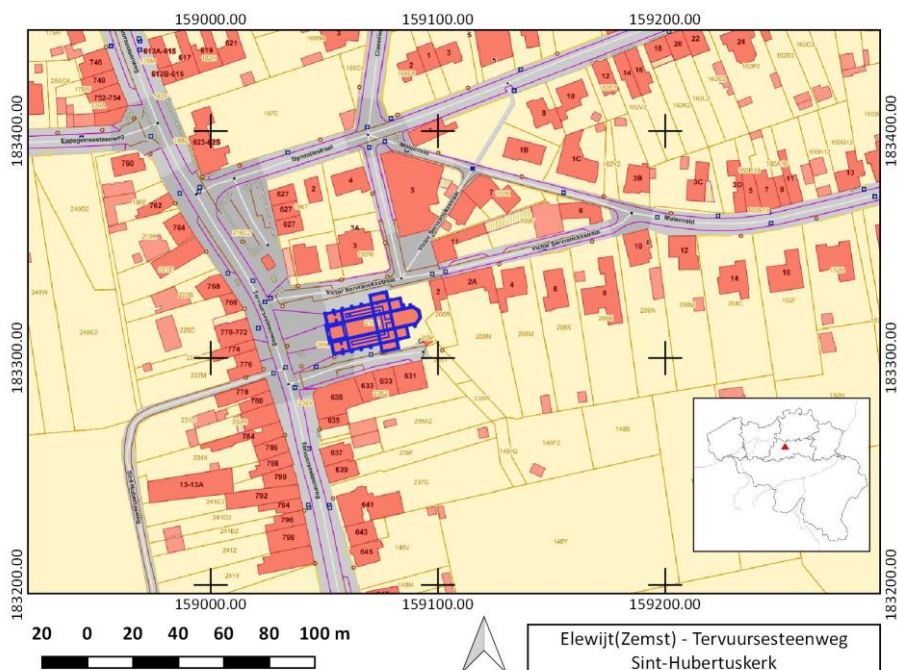

2 AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK

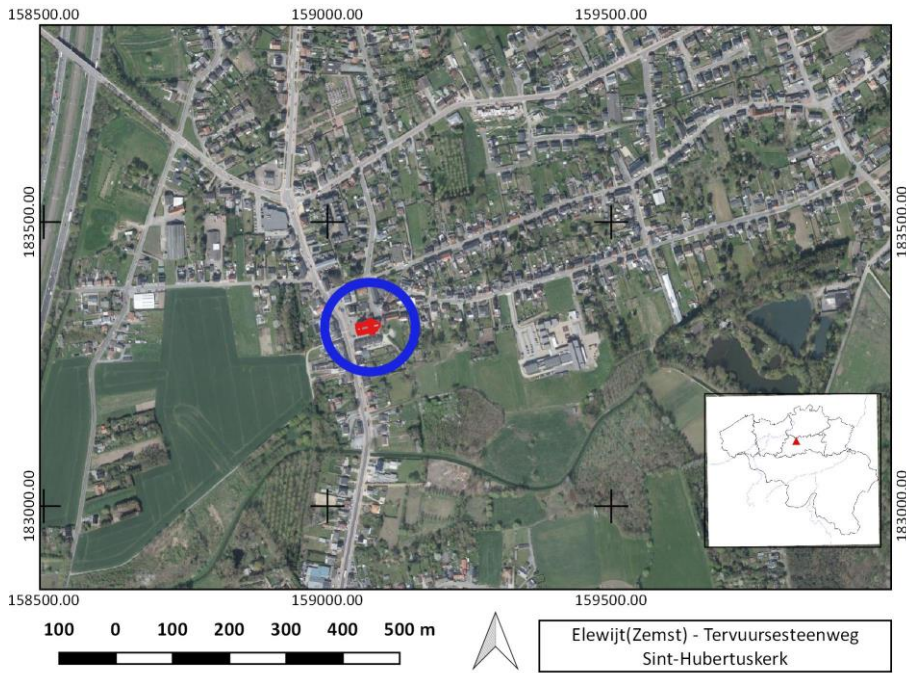
Op 16 februari 2015 kreeg het agentschap Onroerend Erfgoed een bericht binnen van het aantreffen van enkele menselijke botresten nabij het koor bij de aanleg van luchtverwarmingskanaal in de Sint-Hubertuskerk te Elewijt (fig. 1-3). Op 17 februari werd, in samenspraak met de aannemer, besloten de volledig uitgegraven sleuven volledig op te schonen en te onderzoeken. Het onderzoek gebeurde op 18 februari door een ploeg van het agentschap Onroerend Erfgoed. Naast de verspreide botresten werden eveneens enkele archeologische sporen herkend en onderzocht (fig. 4-5).

Figuur 1: Situering van de vondstlocatie op het topografisch plan. (©AGIV)

Figuur 2: Situering van de vondstlocatie op het kadasterplan. (©AGIV)

Figuur 3: Situering van de vondstlocatie op de orthofoto. (©AGIV)

Figuur 4: De situatie op het terrein tijdens het eerste bezoek op 17/02/2015. (©agentschap Onroerend Erfgoed)

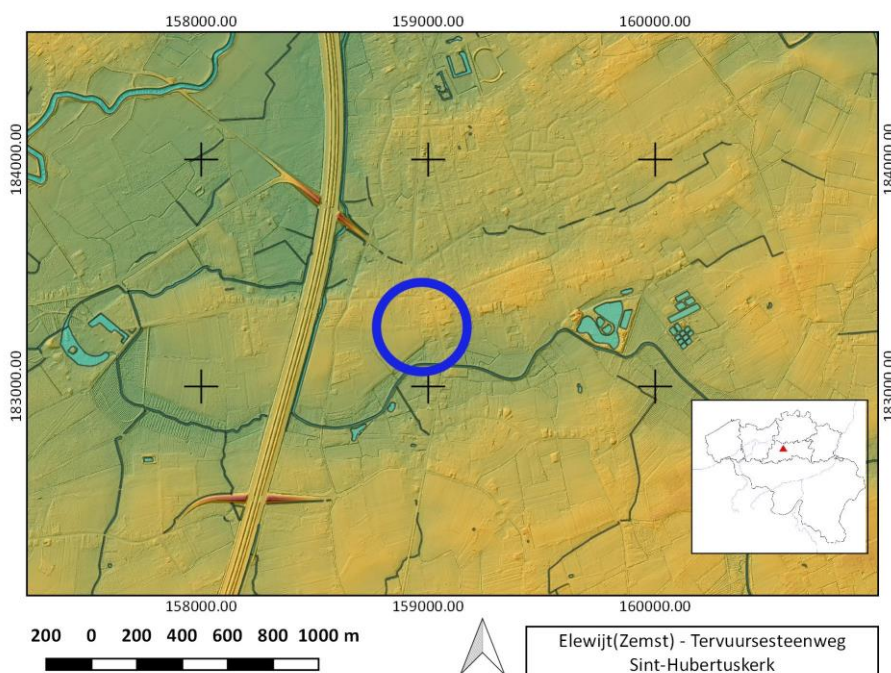

Figuur 5: De situatie op het terrein tijdens het eerste bezoek op 17/02/2015. (@agentschap Onroerend Erfgoed)

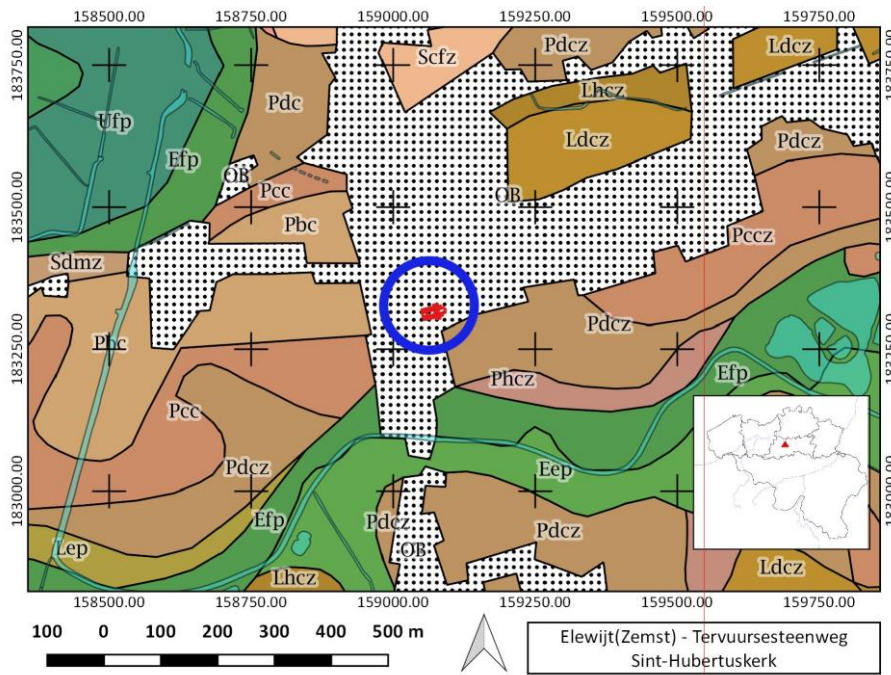

3 TOPOGRAFIE EN SITUERING VAN DE OPGRAVING

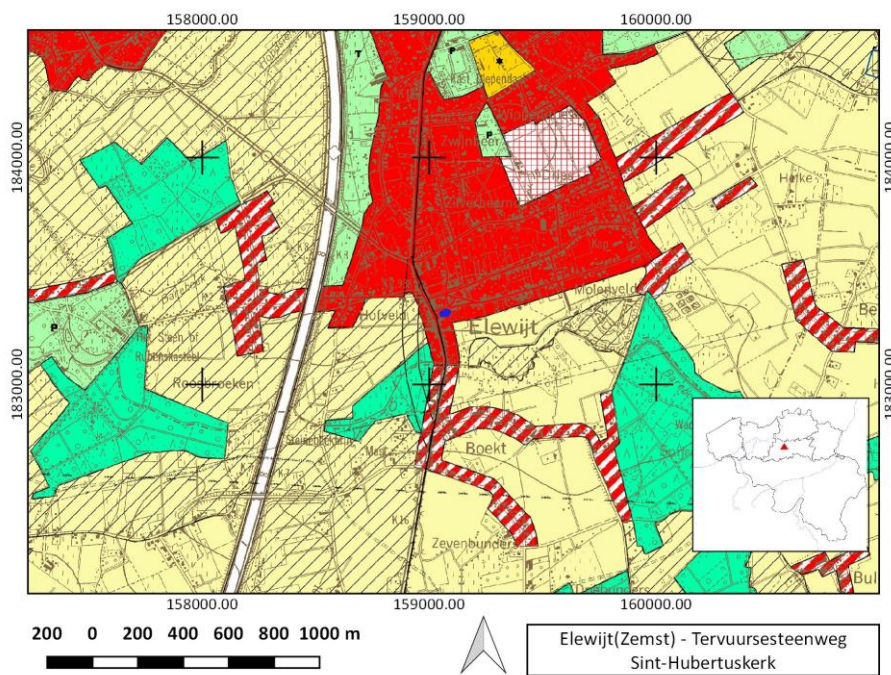
De onderzochte site ligt in de Vlaamse Vallei, in de zandleemstreek ten noorden van het Brabants plateau en is gelegen in het centrum van de dorpskern van Elewijt deelgemeente van Zemst. Elewijt ligt in het stroomgebied van de Schelde, het Dijle- en Zennebekken, met als deelbekken Barebeek/Beneden Dijle. De Barebeek en zijn alluviale vlakte loopt net ten zuiden van het dorp en vormt zo de zuidelijke grens van Elewijt (fig. 6). De Bergbeek vormt de noordelijke grens van het dorp. Het terrein ligt in de bebouwde zone van de dorpskern van Elewijt (OB) (fig. 7). Net ten zuiden van de site bestaan de bodems uit (matig) natte lichte zandleembodems met sterk (gevlekte) verbrokkelde textuur B horizont (Pdcz en Phcz). Iets meer naar het westen zijn de bodems (matig) droge tot natte lichte zandleembodems met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (Pcc, Pbc en Pdcz). Ten zuiden van de site bestaan de bodems rond de Barebeek uit zeer sterk gleyige kleibodems zonder profiel (Efp en Eep). Op het gewestplan ligt de site in woongebied met in het zuiden ervan agrarisch gebied en gebieden met landschappelijke waarde (fig. 8). De site ligt op ca. 11,90 TAW.

Figuur 6: Situering van de vondstlocatie op het DHM. (©AGIV)

Figuur 7: Situering van de vondstlocatie op de bodemkaart. (©Geopunt)

Figuur 8: Situering van de vondstlocatie op het gewestplan. (©AGIV)

4 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

In de onmiddellijke omgeving van de site, opgenomen in de CAI als Locatie 2601¹, werden nog maar weinig archeologisch vondsten geregistreerd. Een 100 meter ten zuiden van de kerk wordt verondersteld dat er zich hier in het verleden een site met walgracht bevond die in de 15de eeuw behoorde tot de heerlijkheid van Steenwinckele². Op de kaart van Villaret is deze duidelijk zichtbaar. Op ca. 500 meter naar het oosten werden sporen aangetroffen van een kuil en een gebouw respectievelijk uit de vroege en midden bronstijd en een site uit de ijzertijd met enkele huisplattegronden en spijkers gescheiden door een perceelsgreppel en een vlechtwaterput³. Ten westen en zuidwesten van de kerk werden op de omliggende akkers meerdere metaaldetectie- en andere vondsten opgenomen in de CAI. Naast enkele metalen voorwerpen uit WOI⁴, een munt uit de 18de⁵ en eentje uit de 17de eeuw⁶, een zogenaamde nierdolk uit de midden bronstijd⁷, en een vermoedelijke grafheuvel⁸ werden er vooral munten (midden-Romeinse periode), *fibulae*, een bronzen sleutel en een loden gewicht uit de Romeinse periode aangetroffen⁹. Dit laatste is natuurlijk niet verwonderlijk als je weet dat de Romeinse *vicus* van Elewijt op een kleine kilometer ten noorden van de kerk gesitueerd is¹⁰. Deze *vicus* lag op een kruispunt van Romeinse wegen tussen Tienen en Asse en tussen Baudecet en Rumst.

5 HISTORISCHE EN CARTOGRAFISCHE INFORMATIE¹¹

Vanaf de vroege middeleeuwen vormde Elewijt samen met Perk een heerlijkheid die tot in de 18de eeuw bleef bestaan. Een deel van Elewijt zou al vanaf de 9de eeuw in het bezit zijn geweest van de Berthouts, een adellijk geslacht dat vanaf de 11de tot in de 13de eeuw de heerlijkheid van Grimbergen gelegen tussen Schelde, Dender, Rupel en Zenne bestuurde. Rond 1100 zou een kilometer ten westen van de kerk, een motteburcht zijn gebouwd die in de 13de eeuw werd vervangen door een stenen burcht, gebouwd door de heren van Wilre. Wilre was een leengoed bij Elewijt. In 1488-1489 werd het dorp Elewijt volledig verwoest. In de 16de eeuw hielden de beeldenstormers lelijk huis in Elewijt. Elewijt werd vanaf de 16de eeuw stilaan bekend als bedevaartsoord waar men de heilige Hubertus aanriep tegen razernij bij mens en dier. De nog bestaande Sint-Hubertusprocessie herinnert nog steeds aan deze traditie.

De huidige neogotische Sint-Hubertuskerk (inwijding in 1847) kent haar ontstaan waarschijnlijk in de 12de eeuw. Deze datering is gebaseerd op de constructie van de aanwezige vierkante romaanse toren

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/2601>.

² <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/693>; Verbesselt 1972, 178-179 en Claes 2002, 316 en 320.

³ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/159766>.

⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/164998>; <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/209985> en <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/217999>.

⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/216724>

⁶ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/217997>.

⁷ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/717>.

⁸ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/959>.

⁹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/209985>; <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/223439>;

<https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/216725>; <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1786>;

<https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/159766>. <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/207430>;

<https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/1786> en <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/207430>.

¹⁰ Al de gegevens opsommen die betrekking hebben op de Romeinse *vicus* zouden ons te ver leiden. We verwijzen hiervoor naar de CAI en de beschikbare literatuur.

¹¹ Het historisch overzicht is een samenvatting van meerdere bronnen: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ellewijt>; <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/47924>; <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40990>; <https://web.archive.org/web/20140406165337/http://www.zemst.be/nl/40/content/1066/historisch.html>; Kubach *et. al.*, 242-243; Lemaire 1906, 149-219; Lemaire 1952, 160-164; Leurs 1922, 80-81; Thibaut de Maisieres 1934, 167-178; Vanden Brande 2013, 1-21 & Verbesselt 1972, 167-198.

die later in de 19de eeuw in de westgevel van de nieuwe kerk werd ingebouwd. Deze toren werd opgebouwd in zandsteen en had een vierkant plan. De bogen rusten op vooruitspringende muren en hielden de toren open langs de zijde van het koor en het kerkschip. De oorspronkelijke romaanse kerk zou dus éénbeukig geweest zijn en de toren zou zich oorspronkelijk boven het koor hebben bevonden.

De kerk moet bijgevolg oorspronkelijk een zaalkerkje geweest zijn en het primitieve koor was afgesloten met een halfronde apsis. In de westelijke gevel van de romaanse toren zijn eveneens duidelijke sporen te herkennen van twee achtereenvolgende dakhellingen van het vroegere schip (fig. 9), de een platter dan de andere, dat zich dus eerst aan de westzijde van de toren bevond. Op basis van een tekening van G. Couvreur¹² uit 1719 (fig. 10) in het kaartboek van de abdij ter Kameren, een bedevaarsvaantje (fig. 11) uit diezelfde periode en het grondplan van de nieuwe kerk van 1840 stelde Dhr. C. Leurs in 1922 een reconstructie grondplantekening¹³ voor van de eerste fasen van de oudste kerken (fig. 12). Ook Dhr. R. Lemaire stelt dat de kleinste oude romaanse kerken vooral bestonden uit een *“een rechthoekig schip, een presbyterium met een toren en een halfronde apsis”*¹⁴. Deze reconstructie gebeurde tevens naar model van een aantal romaanse kerkjes/kapelletjes uit deze periode in deze streek van Brabant zoals de Sint-Odulphus kapel te Bost bij Tienen, de Sint-Catharina kerk te Humelgem bij Steenokkerzeel, de Onze-Lieve-Vrouwe kerk (later Sint-Niklaaskerk) te Perk en deze te Oud-Heverlee bij Leuven¹⁵.

Figuur 9: De romaanse toren met op de gevel duidelijk zichtbare restanten van twee achtereenvolgende dakhellingen. (©archief gemeente Zemst)

¹² Bewaard in het algemeen Rijksarchief: AGR., Cartes et Plans, Ms n° 8676 A.

¹³ Leurs 1922, 80. Deze gebeurde volgens hem op basis van documenten die bewaard werden in de pastorij.

¹⁴ Lemaire 1952, 60.

¹⁵ Lemaire 1906, 149, 167, 214-217 en 218-219.

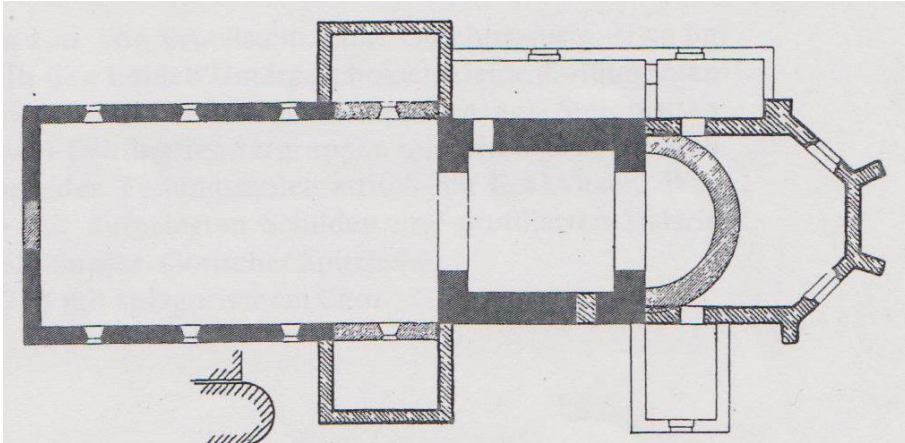
Figuur 10: Tekening van G. Couvreur uit 1719 van Elewijt en de Sint-Hubertuskerk in het kaartboek van de abdij ter Kameren. (©Rijksarchief België)

Figuur 11: Bedevaartsvaantje ter ere van de Heilige Sint-Hubertus met de kerk afgebeeld¹⁶. (©Rijksarchief België)

¹⁶ Verbesselt 1972, 177.

Figuur 12: Grondplan van de oude kerk(en) van Elewijt volgens C. Leurs.

De eerste afbeelding van de oude kerk dateert dus van 1719 getekend door G. Couvreur (fig. 13). Deze vormgeving van de kerk zou waarschijnlijk dateren uit de 14de of 15de eeuw¹⁷. De eenbeukige kerk was geflankeerd door twee kruisarmen die verbonden waren met de middenbeuk en niet met de toren. Het dak werd waarschijnlijk in deze periode verhoogd, wat resulteerde in de tweede afdruk van de dakhelling in het westelijk deel van de toren. Aan de oostzijde werd een nieuw gotisch koor bijgebouwd. De tekening toont ons in het schip slechts drie, hoog in de muren geplaatste, romaanse vensters. Oorspronkelijk moeten er het vier geweest zijn maar door het toevoegen van de kruisarmen zijn ze verdwenen. Door het toevoegen van het nieuwe koor en de kruisarmen verkreeg de kerk het grondplan van een Latijns kruis met een vieringtoren in het midden. Deze toren zou volgens Verbesselt¹⁸ in elke zijde twee romaanse galmgaten gehad hebben. In de westelijke zijde is er maar één zichtbaar. Het kleine portaaltje dat aan de westerzijde werd toegevoegd deed dienst als hoofdtoegang en in het schip was er aan de zuidzijde eveneens een zijdeurtje waarlangs men het schip kon bereiken.

Figuur 13: Detail van de tekening van G. Couvreur uit 1719.

¹⁷ Thibaut de Maisières 1934, 165-178 ; Verbesselt 1972, 197 en Vanden Brande 2013, 6.

¹⁸ Verbesselt 1972, 198.

In 1755-1760 werden herstellings- en verbouwingswerken uitgevoerd aan de kerk en werd in 1758 tegen het hoogkoor een nieuwe en ruimere sacristie opgericht doordat de oude te klein geworden was¹⁹.

Door het rechte trekken van de rijksweg tussen Mechelen en Waterloo (N227) in 1848 moest het westelijke schip van de Sint-Hubertuskerk verdwijnen. Al in 1841 besliste men tot nieuwbouw en werd de kerk in 1847 volledig omgebouwd. Van de oude kerk bleef alleen de romaanse toren behouden. De kerk zelf werd volledig in neogotische stijl gebouwd (fig. 13). De beuk die aan de westzijde van de toren stond kwam nu volledig aan de oostzijde te liggen. Door het grotere aantal gelovigen in deze periode pleitte de toenmalige pastoor Schooffs om een grotere beuk in het schip te voorzien wat uiteindelijk ook gebeurde en de kerk werd uitgebreid tot drie beuken. Door het verplaatsen van het schip naar de oostzijde van de toren werd de westelijke opening van de toren toegemetseld en voorzien van een gotisch raam voor het doksaal. Door deze verplaatsing verdween tevens de oude Sint-Hubertusput die vroeger ten oosten van het gotische schip lag en nu volledig onder het nieuwe neogotische koor kwam te liggen²⁰. In 1914 brandde de torenspits af die uiteindelijk door het Duitse leger werd verwijderd zodat de toren als uitkijkpost kon dienst doen (fig. 14).

Figuur 13: De nieuwe Sint-Hubertuskerk begin 20ste eeuw. (© Delcampe.net)

¹⁹ Vanden Brande 2013, 6.

²⁰ In de oude publicaties wordt een oude Sint-Hubertusput vermeld die zich ten oosten van de oude apsis bevond en deze zou zijn opgegeven bij de bouw van de recentste kerk in 1847. Verdere informatie hierover is niet gekend.

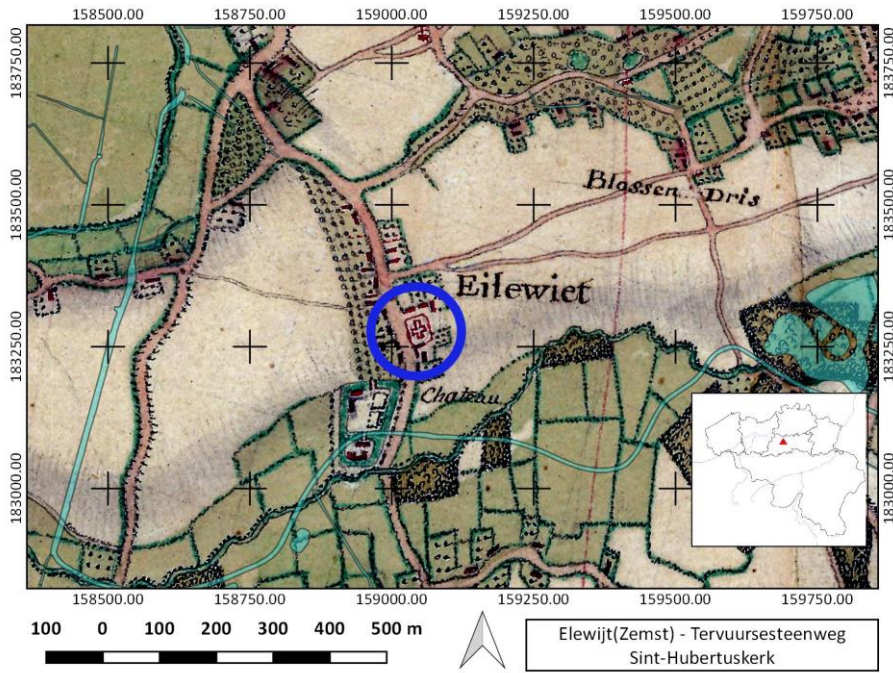

Figuur 14: De Sint-Hubertuskerk tussen 1914 en 1923 na het verwijderen van de torenspits. (© archief gemeente Zemst)

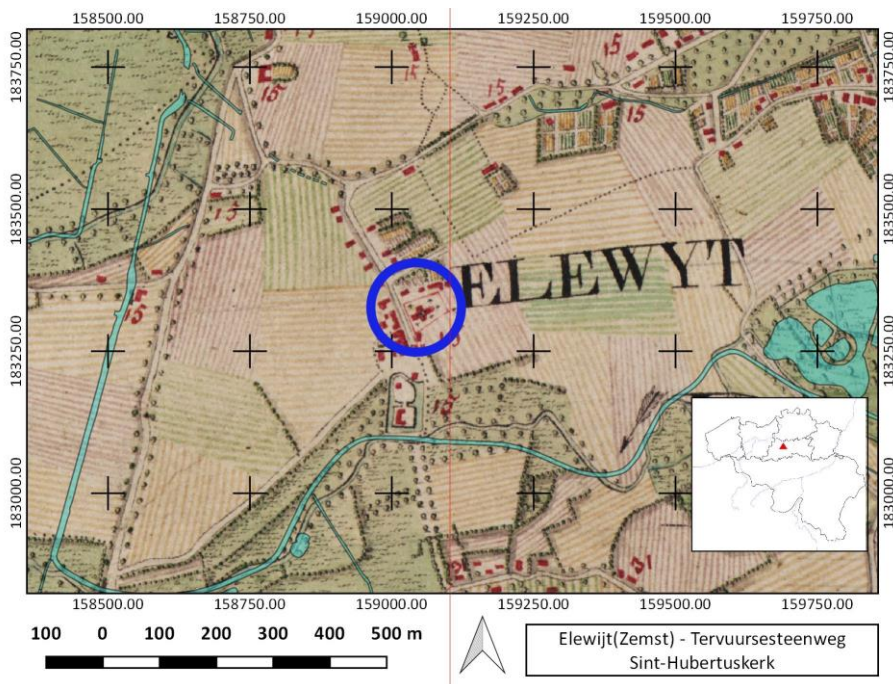
Vanaf 1922 begon men de oorlogsschade aan het kerkgebouw te herstellen en in 1923 waren dak en torenspits weer splinternieuw. De herstellingswerken duurden tot 1928.

De beschikbare historische kaarten geven weinig nieuwe maar wel bevestigende informatie over de evolutie van het kerkgebouw. Op de kaart van Villaret (1745-1748) is het kerkhof duidelijk ommuurd en is de kerk weergegeven als een Latijns kruis met een nieuw koor en kruisarmen zoals de kerk is weergegeven op de tekening van Couvreur (fig. 15). Eenzelfde beeld zien we op de iets latere kaart van Graaf de Ferraris (1771-1777) maar is het gotische koor duidelijker te herkennen (fig. 16). De latere kaarten zoals het primitief kadaster (1830-1843), de kaart van Popp (1842-1880) en de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) geven alle drie hetzelfde beeld (fig. 17) en tonen duidelijk de verbouwingen die plaatsvonden in het midden van de 18de eeuw toen er een nieuwe sacristie en andere gebouwtjes tegen het koor werden aangebouwd.

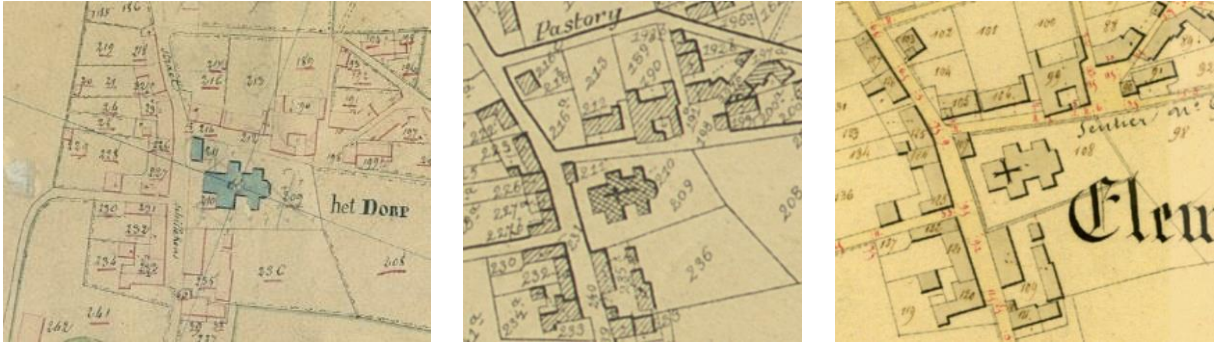

Figuur 15: De locatie van de site op de kaart van Villaret. (©AGIV)

Figuur 16: De locatie van de site op de kaart van Graaf de Ferraris. (©AGIV)

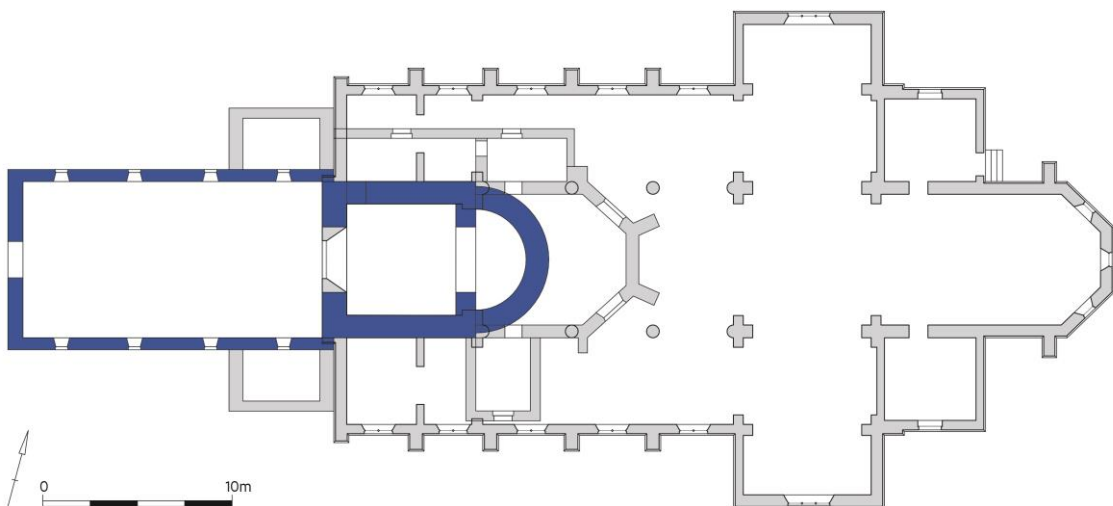

Figuur 17: De Sint-Hubertuskerk op een detail van het primitief kadaster, de kaart van Popp en de Atlas der Buurtwegen. (©Rijksarchief België en AGIV)

Aan de hand van vorige informatie werd geprobeerd een fasering op te stellen van de verbouwingen en vernieuwingen van de Sint-Hubertuskerk en dit op basis van het grondplan dat in 1922 door Leurs²¹ werd voorgesteld.

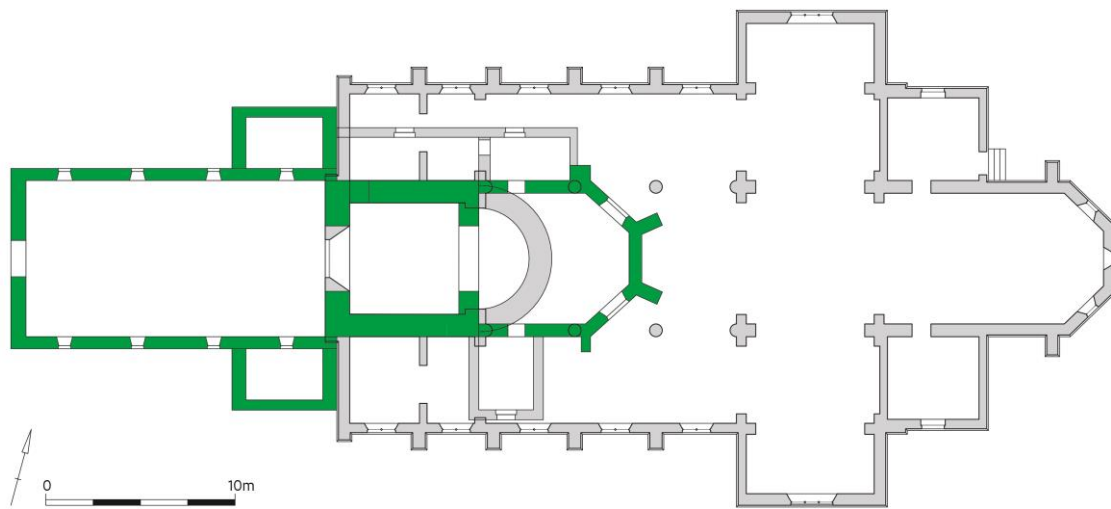
Een eerste fase kunnen we omschrijven als de romaanse fase te dateren omstreeks de 12de eeuw. De kerk bestond zoals zovele kleinere kerken in Vlaanderen en meer specifiek in Brabant, uit één beuk, een vierkante robuuste toren boven het presbyterium waarvan de bogen rustten op vooruitspringende muren en er aan koor- en schipzijde een opening was richting halfronde apsis (fig. 18). In een tweede fase, rond de 14de of 15de eeuw krijgt het kerkje een gotische uitbreiding en verbouwing. Het dak boven het schip wordt verhoogd, er worden net ten westen van de toren kruisarmen toegevoegd en in het oosten wordt de kerk uitgebreid met een gotisch koor (fig. 19). Door het toevoegen van dit nieuwe koor en de kruisarmen verkreeg de kerk het grondplan van een Latijns kruis met een vieringtoren in het midden. Rond het midden van de 18de eeuw wordt het gotische kerkje verder uitgebreid en worden aan het hoogkoor enkele ruimtes toegevoegd zoals een grotere sacristie (fig. 20). Uiteindelijk wordt de oude kerk, buiten de toren, volledig afgebroken en komt er in 1847 ten oosten van de toren, een volledige nieuwe neogotische kerk (fig. 21). Hiermee verdween eveneens de oude Sint-Hubertus waterput, die vroeger achter de kerk lag, onder het nieuwe koor²².

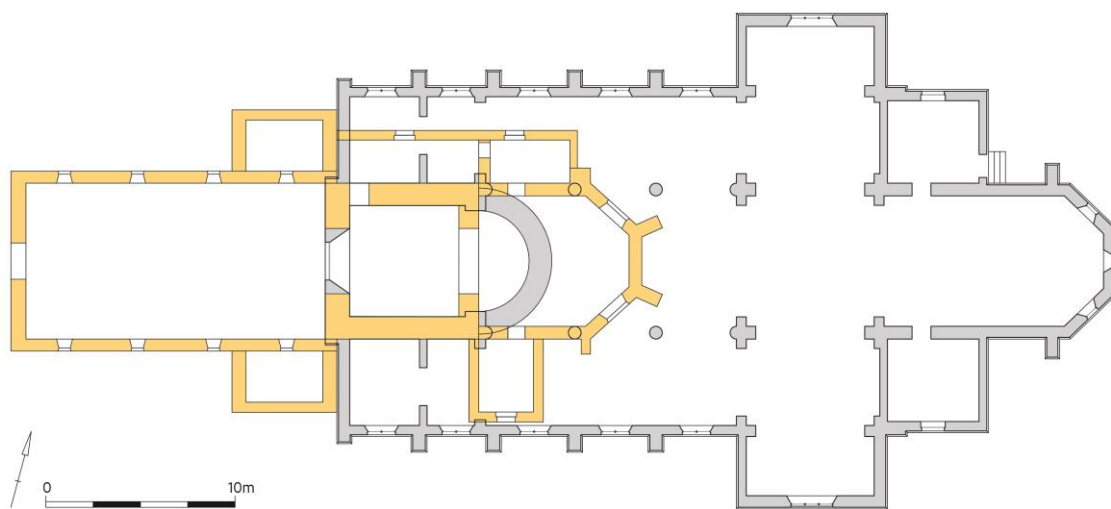
Figuur 18: De romaanse kerk uit de 12de eeuw.

²¹ Leurs 1922, 80.

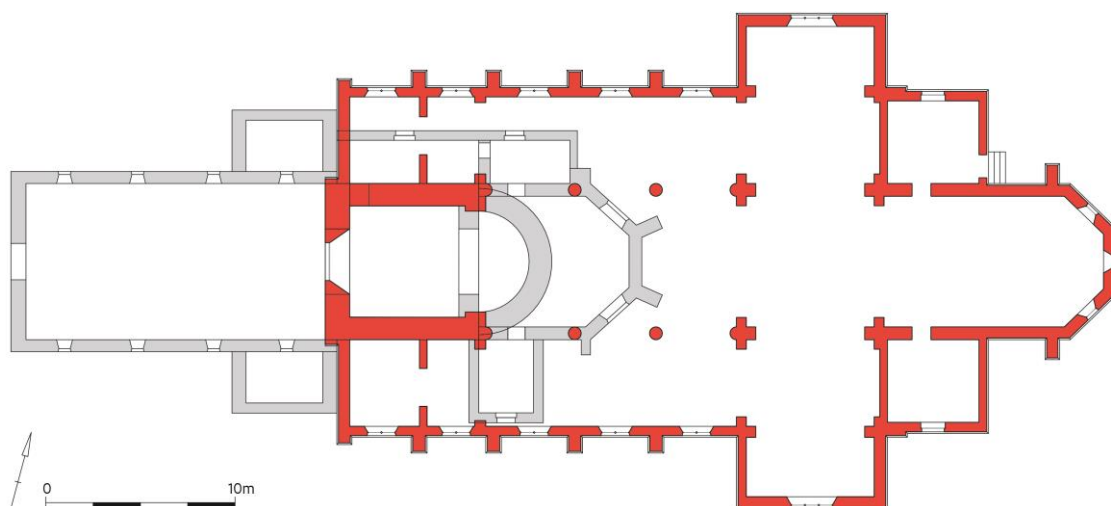
²² Verbesselt 1972, 197. Cf. voetnoot 20.

Figuur 19: De gotische kerk uit de 14de eeuw/15de eeuw.

Figuur 20: De verbouwingen uit het midden van de 18de eeuw.

Figuur 21: De huidige neogotische kerk gebouwd in 1847.

6 RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

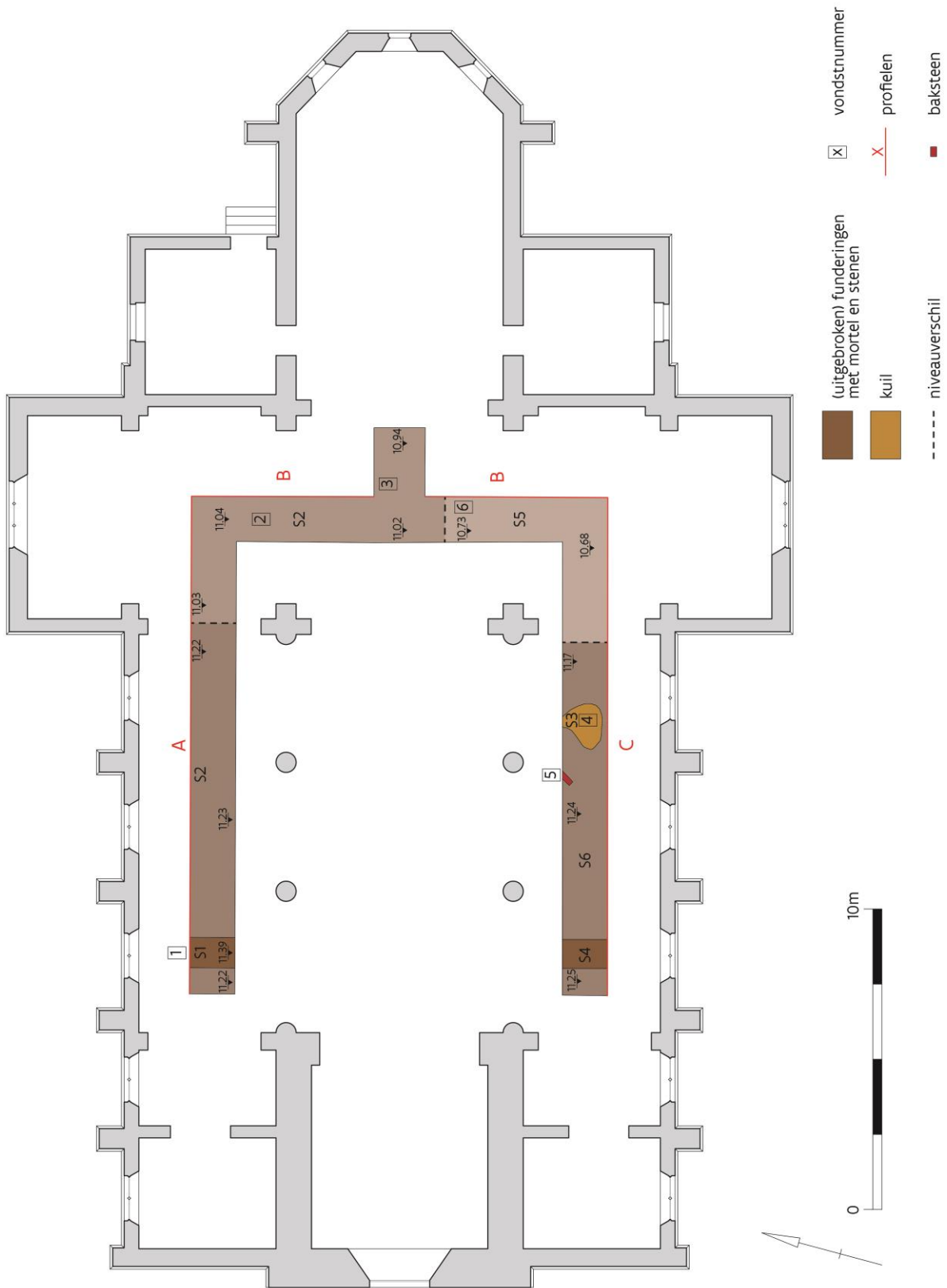
6.1 DE SPOREN

Alle sporen werden aangetroffen bij de aanleg van sleuven met verschillende diepte voor het luchtverwarmingskanaal (fig. 22). Daar deze sporen miniem in aantal waren werd op het terrein besloten eveneens enkele profielen van de sleuven op te schonen en in te tekenen om een beter beeld te krijgen van de stratigrafie onder de huidige kerkvloer.

De nummers S2, S5 en S6 verwijzen allemaal naar een ca. 50 tot 90cm dikke grijsbruine tot bruine lemige laag met gele vlekken, kleine baksteenfragmenten, grotere grijs-gele mortel brokken en natuursteenfragmenten. De onderzijde van deze laag werd niet bereikt bij de uitgravingen. Verder konden slechts drie sporen herkend worden in het vlak van de sleuven. Twee funderingsresten en één kuiltje. Spoor S1 (fig. 22, S1 en fig. 23) in de noordelijke sleuf is ca. 75cm breed en is opgebouwd met natuursteenblokken²³ en een gele kalkrijke zandige mortel en loopt zowel in noordelijke als zuidelijke richting verder in het profiel. In de zuidelijke sleuf was de fundering (fig. 22, S4 en fig. 24) grotendeels uitgebroken. Deze uitbraak loopt exact in het verlengde van spoor S1, loopt eveneens in noordelijke en zuidelijke richting verder, is even breed en bevat eveneens natuursteen brokstukken en grijs-gele mortelresten. Spoor S3 (fig. 22, S3 en fig. 25) is een onregelmatige kuil waarvan de opvulling bestaat uit een geel, bruin gevlekte zandige leem, en puin bestaande uit baksteen- en natuursteenfragmenten en talrijke grote en fijne brokken grijs-gele mortel.

²³ De natuursteensoort zou Gobertangestein zijn.

Figuur 22: Het volledige sporenplan.

Figuur 23: Fundering spoor S1.

Figuur 24: Fundering spoor S4.

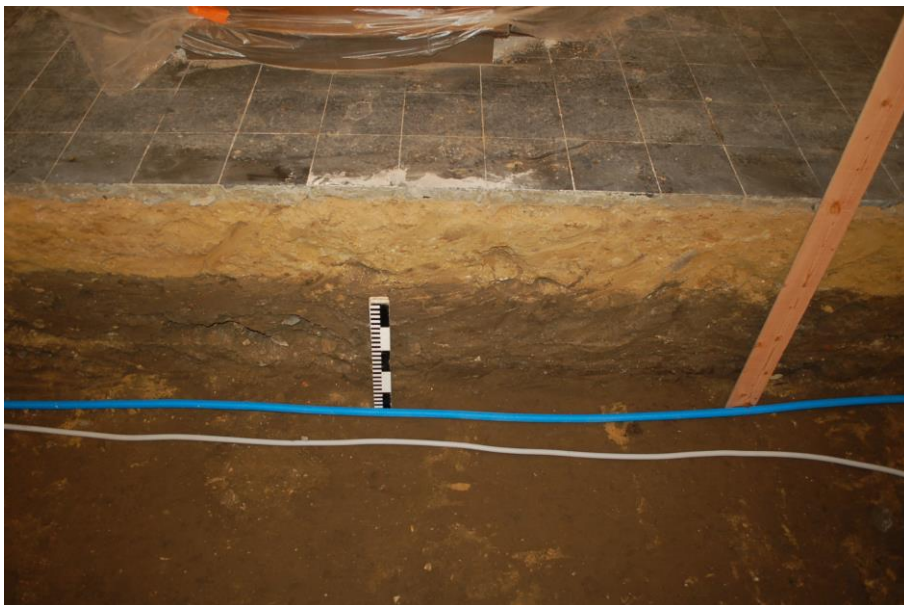

Figuur 25: Kuיל S3.

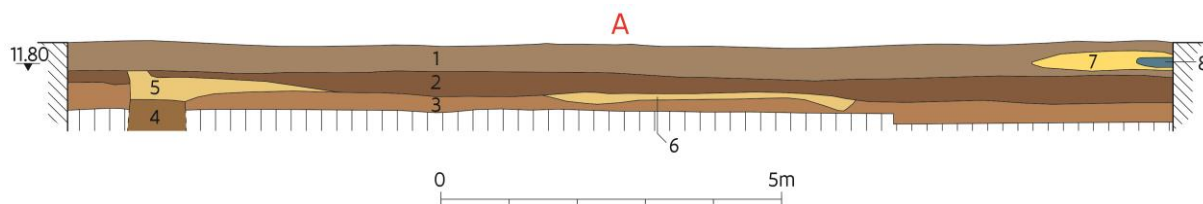
6.2 DE OPBOUW VAN HET TERREIN

Het noord profiel van de noordelijke sleuf (fig. 22, A en fig. 27), het oost profiel van de oostelijke sleuf (fig. 22, B en fig. 31) en het zuid profiel van de zuidelijke sleuf (fig. 22, C en fig. 34) werden allemaal opgeschoond en ingetekend. In alle profielen (fig. 26) is bovenaan de huidige tegelvloer aangelegd in een zandig vlijlaag van een paar centimeter dik. Hieronder bevindt zich een dik zandig geel ophogingspakket van ca. 50cm (fig. 27, 1; 31, 1 en 34, 1) dat op een donkerbruin zandig lemig pakket werd aangebracht (fig. 27, 2; 31, 2 en 34, 2). Dit donker bruine pakket met natuursteen-, baksteen- en mortelfragmenten is variërend van profiel tot profiel tussen de 25 en 35cm dik. Hieronder zit de grijsbruine tot bruine laag die correspondeert met de sporen S2, S5 en S6 (fig. 27, 3; 31, 3 en 34, 3).

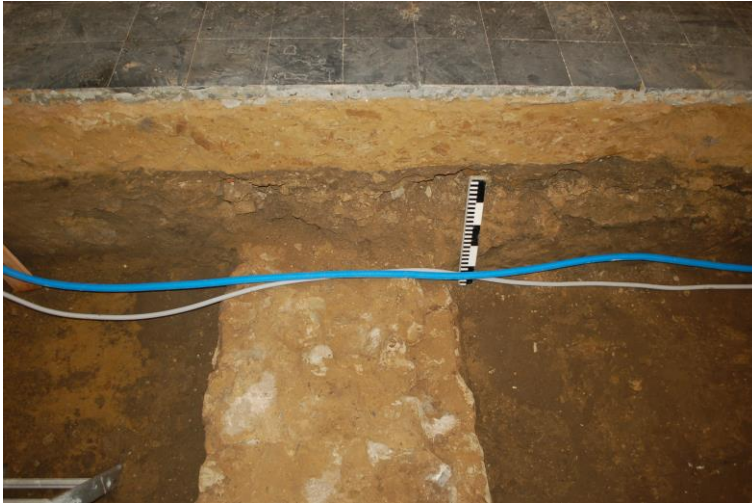

Figuur 26: Deel van profiel A met de drie lagen die in al de profielen voorkomen.

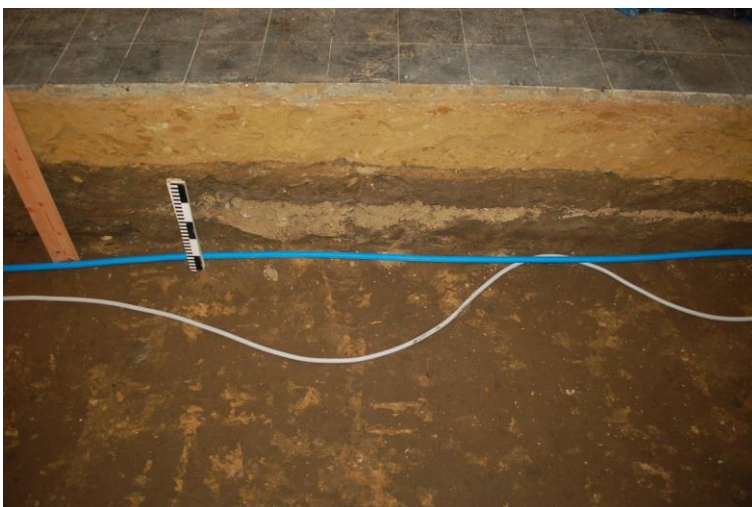
In profiel A zien we naast deze drie lagen duidelijk de muurfundering (4), spoor S1 in het vlak (fig. 27,4) met erboven een puinlaag van ca. 25cm dik, bestaande uit gele mortel- en natuursteenfragmenten (fig. 27, 5 en fig. 28). Iets meer naar het oosten zien we een gelijkaardige puinlaag van ca. 15cm dik (fig. 27, 6 en fig. 29). Beide lagen zijn duidelijk afgedekt door de hoger beschreven laag 2. In de oostelijke hoek van dit profiel bevinden zich in het zandig geel ophogingspakket (1) nog twee laagjes. Het eerste (fig. 27, 7 en fig. 30) is 25cm dik en bestaat uit een grijswitte kalkmortel, wat natuursteen- en baksteenfragmenten. In deze laag zit een fijn laagje van 10cm dik (fig. 27, 8) waarin talrijke leisteenfragmenten terug te vinden zijn. Deze laatste lagen zijn eveneens te zien in profiel B.

Figuur 27: Profiel A.

Figuur 28: Detail profiel A, muurfundering 4 en de bovenliggende puinlaag 5.

Figuur 29: Detail profiel A, puinlaag 6.

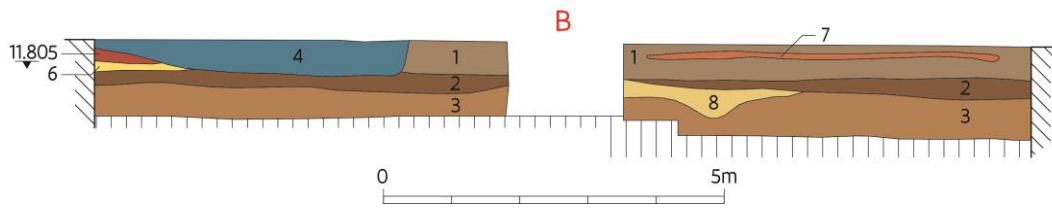

Figuur 30: Detail profiel A, laag 7.

In profiel B dat in het midden onderbroken is door een oostelijk lopend kleine bijkomend sleufje, zijn in de noordelijke hoek van het profiel beide reeds besproken lagen, de laag met leesteenfragmenten en de laag met grijswitte kalkmortel, te herkennen (fig. 31, 4 en 6 en fig. 32). De laag met leesteen fragmenten is hier echter veel dikker (tot 50cm). Tussen beide lagen zit een 15cm dikke rode laag van leem en baksteenfragmenten (fig.31, 5). Deze lagen zijn waarschijnlijk restanten van de afbraak van de oude kerk en het oude dak, voor de bouw van de nieuwe kerk in 1847 die in het ophogingspakket

terecht zijn gekomen bij het aanleggen van de tegelvloer. Aan de zuidzijde zien we eveneens de rode laag die hier amper 10cm dik is. Opvallend is de puinlaag (fig. 31, 8 en fig. 33) van ca. 25cm dik bestaande uit gele mortel- en natuursteenfragmenten die quasi identiek is met de puinlagen in profiel A en eveneens is afgedekt met laag 2.

Figuur 31: Profiel B.

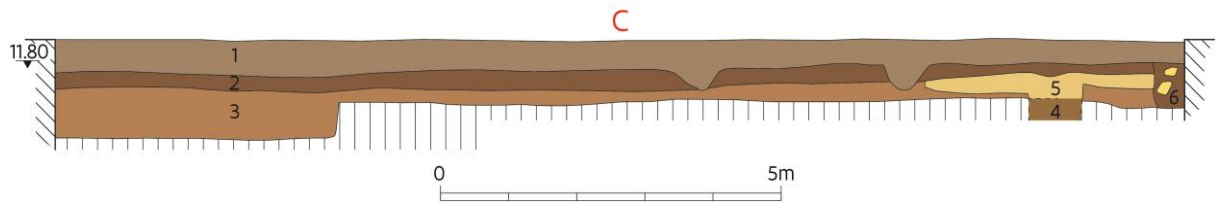

Figuur 32: Detail profiel B, lagen 4, 5 en 6.

Figuur 33: Detail profiel B, lagen 7 en 8.

Figuur 34: Profiel C.

Profiel C toont, naast de drie reeds besproken lagen in profiel A en B (fig. 34, 1-3 en fig. 35), in de westelijke zijde van het profiel duidelijk het uitbraakspoor van de muurfundering, spoor S4, dat in het verlengde zit van de muurfundering in profiel A (fig. 34, 4 en fig. 36). Ook hier ligt een bovenop de muurfundering een puinlaag van ca. 25cm dik bestaande uit gele mortel- en natuursteenfragmenten (fig. 34, 5 en fig. 36). In het uiterste westen is er nog een recentere kuil te herkennen die door al de lagen uitgegraven is en gevuld werd met donker bruine zandige leem en grote brokstukken natuursteen (fig. 34, 6 en fig. 36).

Figuur 35: Detail van profiel C, lagen 1, 2 en 3.

Figuur 36: Detail van profiel C, lagen 4, 5 en 6.

6.3 DE VONDSTEN

Tijdens dit onderzoek werden zo goed als geen nieuwe vondsten ingezameld. Vooreerst zijn er de menselijke botresten die de aanleiding waren voor de melding van deze toevalsvondst. Deze werden ingezameld door de arbeiders die de sleuven uitgroeven, waardoor we niet exact weten uit welke laag ze precies afkomstig zijn, en werden daarna op een hoop gelegd²⁴. Deze resten lagen verspreid in de oostelijke sleuf (fig. 22, S5) en bestonden vooral uit meerdere schedelfragmenten en grote botten in totaal 57 stuks (fig. 37). Tijdens het onderzoek werden geen graven aangetroffen en gaan we ervan uit dat de botten afkomstig zijn van geruimde graven tijdens het bouwen van de nieuwe kerk in 1847 en verspreid geraakten onder de vloer van de huidige kerk.

Figuur 37: De tijdens de graafwerken ingezamelde menselijke botresten.

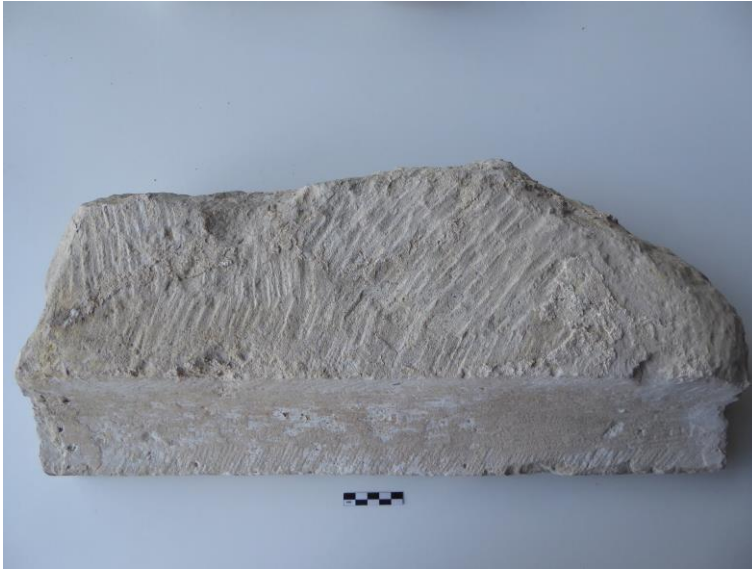
In totaal werden er slechts 3 scherven aardewerk²⁵ aangetroffen en vijf scherven glas. In spoor S2 werd één bodemfragment van een pot in fijn verschaald rood aardewerk met grijsgroene loodglazuur aan de binnenzijde aangetroffen. In de kuil, spoor S3, werden een wandfragment in rood aardewerk met donkerbruine loodglazuur aan de binnen- en roodbruine aan de buitenzijde en een wandfragment van grof Maaslands aardewerk ingezameld samen met vijf scherven groen glas.

Naast deze vondsten werden er bij het uitgraven van de luchtverwarmingskanalen enkele bouwelementen ingezameld. Deze werden door de aannemer op de rand van de sleuf gelegd ongeveer op de plaats waar ze werden aangetroffen waardoor we toch enig idee hebben ter hoogte van welk spoor ze werden teruggevonden. Eén steen werd aangetroffen ter hoogte van spoor S1 namelijk een driehoekige zachte Gobertange kalksteen²⁶ met één vlakke zijde (10x8x4cm). Deze komt waarschijnlijk uit de muurfundering (S1). Ter hoogte van spoor S2 werd een fijn bekapte (raam)profielsteen (45x25x10cm) (fig. 38) en ter hoogte van spoor S6 een middenconsole van een raam (31x16x9cm) gevonden, beiden in Gobertange kalksteen (fig. 39). Verder vermelden we nog twee tegels aangetroffen ter hoogte van spoor S2. De eerste is vervaardigd uit Gobertange kalksteen, meet 27,5x27,5x3cm en vertoont nog wat grijze mortel op de onderzijde. De tweede is een recente betontegel (20,5x 19,5x3cm).

²⁴ Volgens de interieurarchitect, Guy Vanden Brande D.E.O.S. bvba, Mechelen, werden deze botfragmenten aangetroffen tijdens het per ongeluk te diep uitgraven van het oostelijk luchtverwarmingskanaal.

²⁵ Met dank aan collega Koen De Groote voor de determinatie.

²⁶ De determinatie van de natuursteen gebeurde door Roland Dreesen.

Figuur 38: Raamelement in Gobertange kalksteen gevonden ter hoogte van spoor S2.

Figuur 39: Raamelement in Gobertange kalksteen gevonden ter hoogte van spoor S6.

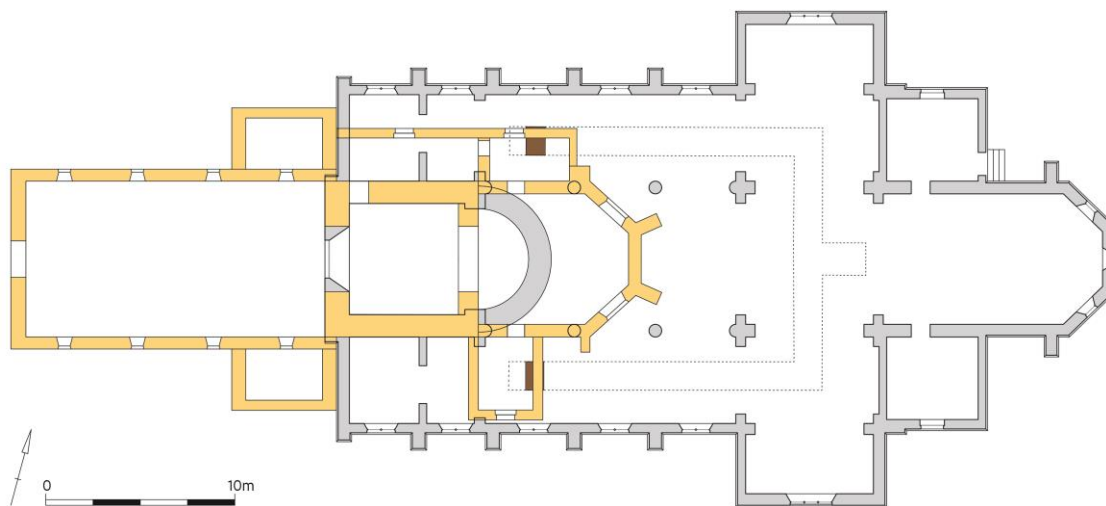
7 CONCLUSIE

Het archeologische onderzoek dat naar aanleiding van de melding van de toevalsvondst in de Sint-Hubertuskerk werd uitgevoerd was zeer beperkt. Maar het was wel de eerste keer dat er sporen van een oudere kerk werden vastgelegd. Door het historische en cartografisch onderzoek konden we een voorlopige interpretatieve fasering vooropstellen van een viertal bouwfases van de Sint-Hubertuskerk.

De enige opgegraven sporen die we tot de bouw van oudere kerken kunnen rekenen zijn sporen S1 en S4. Twee recht tegenover elkaar liggende (uitgebroken)muurfunderingen die qua opbouw, mortel en gebruikte stenen, helemaal gelijk zijn maar duidelijk verschillen met de huidige kerk. Ook in de profielen was zeer duidelijk vast te stellen dat beide sporen, beide afgedekt met een plaatselijke puinlaag van gele mortel- en natuursteenfragmenten en daarop een alles afdekkende donkerbruin zandig lemig pakket met natuursteen-, baksteen- en mortelfragmenten, behoorden tot een oudere fase van de kerk.

Tot welke oudere fase dit exact is, is moeilijk met zekerheid te zeggen. Als we de plannen van de verschillende bouwfases²⁷ bekijken is er slecht één fase waartoe deze funderingen zouden kunnen behoren nl. de fase met de verbouwingen/uitbreiding van de gotische kerk in de 18de eeuw (fig. 40). Alleen aan de zuidzijde zit de fundering echter pal onder een muur van een zogezegde verbouwing van de gotische kerk. De voorgestelde reconstructie van deze 18de-eeuwse fase kan bijgevolg niet kloppen daar er in de profielen geen spoor van eventuele muurfunderingen te vinden valt.

De in de luchtverwarmingskanalen aangetroffen funderingen kunnen echter ook ouder zijn en behoren tot een voor-romaans kerkgebouw. Vergeten we niet dat de oudst gekende kerk slechts terug gaat tot de 12de eeuw waarvan alleen de toren overbleef. Misschien was er in een vroegere periode al een kerkje zonder toren aanwezig. Uit oude publicaties weten we dat de Sint-Hubertusput zich ten oosten van de oude apsis zou bevonden hebben en deze werd opgegeven bij de bouw van de recentste kerk in 1847. Zulke waterputten gewijd aan de patroonheilige van de kerk zijn meer gekend.

Figuur 40: De aangetroffen muurfunderingen geprojecteerd op het plan van de verbouwingen uit het midden van de 18de eeuw.

Ook al werden er zeer weinig archeologische sporen aangetroffen bij het onderzoek van deze toevalsvondst, toch werd gepoogd om een bouwgeschiedenis te reconstrueren van de Sint-Hubertuskerk, waarvan de stichting waarschijnlijk wel ouder is dan de 12de eeuw, op basis van de historiek van de gemeente en het gebruik van Sint-Hubertus als patroonheilige²⁸. Om zekerheid te

²⁷ Men mag niet uit het oog verliezen dat de grondplannen van de verschillende fasen gebaseerd zijn op geschriften en documenten die Leurs vond in de pastorie en niet op archeologisch onderzoek.

²⁸ Cf. voetnoot 26.

hebben van het ontstaan van de kerk en de verschillende elkaar opvolgende fasen, zijn er echter te weinig archeologische gegevens gekend.

Ook al werden er meerdere menselijke botresten ingezameld bij het graven van de luchtverwarmingskanalen, toch hebben we op het terrein geen enkel spoor van begraving aangetroffen. Dit kan verschillende redenen hebben. Ofwel werden al de graven verplaatst, ofwel werd voor de bouw van de neogotische kerk het terrein volledig afgegraven en bij de werken opgehoogd waardoor de oorspronkelijke begraving zich te diep bevindt en niet werd aangesneden.

Het plein dat zich nu net voor de oude toren bevindt, bevat met grote zekerheid al de bouwresten van de oudere fasen van de kerk en moet indien er ooit diepere graafwerken plaatsvinden, zeker archeologisch onderzocht worden.

8 BIBLIOGRAFIE

URL's

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Parochiekerk Sint-Hubertus* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40990> (geraadpleegd op 7 april 2020).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Parochiekerk Sint-Hubertus* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/47924> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 2601* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/2601> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 159766* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/159766> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 209985* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/209985> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 164998* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/164998> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 217997* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/217997> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 217999* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/217999> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 216724* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/216724> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 223439* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/223439> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 216725* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/216725> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 1786* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/1786> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 207430* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/207430> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 717* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/717> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 1786* [online],
<https://cai.onroerendergoed.be/locatie/1786> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 207430* [online],
<https://cai.onroerendergoed.be/locatie/207430> (geraadpleegd op 7 april 2020).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS 2020: *CAI Locatie 959* [online],
<https://cai.onroerendergoed.be/locatie/959> (geraadpleegd op 7 april 2020).

DELCAMPE.NET 2020: *Elewijt* [online], <https://www.delcampe.net> (geraadpleegd op 8 april 2020).

GEMEENTE ZEMST 2020: *Geschiedenis Zemst, Historiek, Elewijt* [online],
<https://web.archive.org/web/20140406165337/http://www.zemst.be/nl/40/content/1066/historisch.html>
(geraadpleegd op 8 april 2020).

REGIONALE BEELDBANK 2020: *Zemst* [online],
<https://www.regionalebeeldbank.be/> (geraadpleegd op 09 april 2020).

WIKIPEDIA 2020: *Elewijt* [online], <https://nl.wikipedia.org/wiki/Elewijt> (geraadpleegd op 07 april 2020).

Literatuur

CLAES B. 2002: *Castrale mottes in Vlaams-Brabant. Inventaris en vergelijking*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.

KUBACH H.E. & VERBEEK A. 1976: *Romanische Baukunst an Rhein und Maas, Katalog de vorromanischen Denkmäler*, Band 1 A-K, Berlin.

LEMAIRE R. 1906: *Les origines du style gothique en Brabant, L'architecture romane*, Brussel-Paris.

LEMAIRE R. 1952: De romaanse bouwkunst in de Nederlanden, *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten*, 6, Brussel.

LEURS C. 1922: *Les origines du style gothique en Brabant: L'architecture romane dans l'ancien duché de Brabant*, Brussel-Paris.

THIBAUT DE MAISIÈRES M. 1934: Mémoires Rapports et Documents: Les églises brabançonnaises à tours centrale, *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*, 38, Brussel, 167-178.

VANDEN BRANDE G. 2013: *Binnen restauratie Sint-Hubertuskerk te Elewijt fase 2*, Zemst.

VERBESSELT J. 1972: Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw, Deel XI, Tussen Zenne en Dijle, Boek I, *Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant*. Pittem.

